

روایت کودتا

خوانشی انتقادی از کتاب

"نگاه فرانسوی به کودتای ۱۲۹۱ در ایران"

اثر یان ریشار

www.ketab.ir

ریحانه سلیمانی

سازمان اسناد و کتابخانه ملی

- سرشناسه: ————— سلیمانی، ریحانه، ۱۳۶۹ -
- عنوان و نام پدیدآور: ————— روایت کودتا : خوانشی انتقادی از کتاب " نگاه فرانسوی به کودتای ۱۹۲۱ در ایران "
- اثر یان ریشار / ریحانه سلیمانی.
- مشخصات نشر: ————— تهران: نشر خاموش، ۱۳۹۸.
- مشخصات ظاهری: ————— ۱۰۰ ص: ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
- شابک: ————— ۹۷۸-۶۲۲-۶۰۳۶-۷۸-۸
- وضعیت فهرست نویسی: ————— فیپا
- عنوان دیگر: ————— خوانشی انتقادی از کتاب " نگاه فرانسوی به کودتای ۱۹۲۱ در ایران " اثر یان ریشار.
- موضوع: ————— دوکرو، ژرژ، ۱۸۷۴-۱۹۲۷م.
- موضوع: ————— Ducrocq, Georges, 1874-1927
- موضوع: ————— اوپنو، هلن، ۱۸۹۴-۱۹۹۰م.
- موضوع: ————— Hoppenot, Hélène
- موضوع: ————— ریشار، یان . نگاه فرانسوی به کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ -- نقد و تفسیر
- موضوع: ————— ایران -- تاریخ -- کودتای ۱۲۹۹ -- اسناد و مدارک
- موضوع: ————— Iran -- History -- Coup d'etat of 1921 -- Sources
- شناسه افزوده: ————— ریشار، یان . نگاه فرانسوی به کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹. شرح
- رده بندی کنگره: ————— DSR۱۴۹۱
- رده بندی دیویی: ————— ۹۵۵/۰۸۲۲
- شماره کتابشناسی ملی: ————— ۵۷۰۰۹۴۸

نشر خاموش

روایت کودتا (خوانشی انتقادی از کتاب	نام کتاب:
نگاه فیلسوی به کودتای ۱۲۹۱ در ایران "اثر یان ریشار)	نویسنده:
ریحانه سلیمانی	طرح جلد:
علی خفاجی	صفحه آرایشی:
مجید شمس الدین	لیتوگرافی، چاپ و صحافی:
چاپ دیجیتال نقطه	چاپ / شمارگان:
اول ۱۴۰۰ / ۱۰۰۰ نسخه	قیمت:
۳۸۰۰۰ تومان	شابک:
۹۷۸-۶۲۲-۶۰۳۶-۷۸-۸	

تمامی حقوق این اثر برای نشر خاموش محفوظ است.

ارتباط با نشر خاموش: ۰۹۱۲۰۱۷۸۱۹۴ | ۰۹۱۳۱۷۸۱۹۲۰

www.khamooshpub.ir | www.khamooshpub.com | @khamooshpubch

تهران، ولنجک، خیابان گلستان سوم، پلاک ۳، همکف

هرگونه کپی برداری، برداشت و اقتباس از تمام یا قسمتی از این اثر، منوط به اجازه کتبی ناشر می باشد.

مرکز پخش: پخش ققنوس، میدان انقلاب، خیابان منبری جاوید (اردیبهشت)، بن بست مبین، شماره ۴
تلفن: ۰۶۶۴۰۸۶۴۰ / ۰۶۶۴۶۰۰۹۹

مرکز پخش: پخش چشمه: بلوار دماوند، بعد از سه راه تهران پارس بلوار اتحاد، اتحاد ۱۱، پلاک ۸
تلفن: ۰۷۷۷۸۸۵۰۲ / ۰۷۷۱۴۴۸۰۸ / ۰۷۷۱۴۴۸۲۱

فروشگاه: کتابفروشی توس، خیابان انقلاب، نبش خیابان دانشگاه، پلاک ۱۷۸
تلفن: ۰۶۶۴۶۱۰۰۷

۱۱.....	مقدمه
۱۲.....	مقدمه
۱۷.....	پیشگفتار
۱۸.....	پیشگفتار
۲۴.....	خاطره نگاری، روایت یا برداشتی از واقعیت
۲۷.....	منابع تاریخی واقعه
۳۰.....	نگاه "فرانسوی"
۳۴.....	راویان کودتا
۳۴.....	جرج دوکرو

۳۵.....	هلن هوپنو.....
۳۶.....	شرحی بر کتاب
۳۶.....	مقدمه کتاب.....
۳۷.....	منابع انگلیسی.....
۳۹.....	منابع غیر رسمی ایرانیان.....
۴۰.....	نام ایرانیان
۴۲.....	مشکل تاریخ
۴۳.....	دو خاطره در کنار هم
۴۶.....	چند روایت از یک کودتا
۴۷.....	کنفرانس صلح پاریس ۱۹۱۹.....
۴۹.....	قرارداد ۱۹۱۹ بین انگلستان و ایران
۵۳.....	توافق ۱۹۱۹ در خاطرات دوکرو
۵۶.....	جلسه کاخ گلستان.....
۵۷.....	برکناری وثوق الدوله
۵۹.....	مورد استاروسلسکی
۶۰.....	خروج نیروهای بریتانیا از ایران
۶۲.....	خطر بلشویسم
۶۳.....	نقشه تغییر پایتخت
۶۵.....	مقدمه کودتا.....
۶۷.....	رضا خان چگونه به میدان آمد؟

۷۱.....	سید ضیاءالدین طباطبائی
۷۳.....	جایگزینی نیروهای تهران با قزوین
۷۵.....	هیئت اعزامی به قزوین
۷۷.....	کودتا
۷۷.....	کودتایی بدون خونریزی
۷۹.....	نقش انگلیسی ها در کودتا
۸۵.....	نتیجه گیری
۸۹.....	زندگی نامه ها
۹۰.....	مشیرالدوله (حسن پیرنیا)
۹۱.....	وثوق الدوله
۹۲.....	اکبر میرزا صارم الدوله (حدود ۱۲۶۴ - حدود ۱۳۵۴)
۹۳.....	فیروز میرزا نصرت الدوله (۱۳۱۶-۱۲۶۸)
۹۳.....	سید ضیاءالدین طباطبائی
۹۴.....	هرمن کامرون نرمن (Herman Cameron Norman) ۱۸۷۲-۱۹۵۵
۹۵.....	مسعود خان کیهان (۱۲۵۶-۱۳۴۰)
۹۵.....	سپهبد مرتضی یزدان پناه (۱۲۶۳-۱۳۴۹)
۹۶.....	سرلشگر حسن ارفع (۱۲۹۶-۱۳۵۳)
۹۷.....	سپهبد امان الله جهانبانی (۱۲۶۹-۱۳۵۳)
۹۷.....	احمد امیراحمدی (۱۲۶۳-۱۳۵۳)

مقدمه

کودتای اسفند ۱۹۲۱ از دیدگاه قاطبه تاریخ نگارانی که به مطالعه تاریخ ایران پرداخته اند، یکی از حوادث مهم سیاسی و تاریخی مهم ایران معاصر است. اما علیرغم اهمیت این مقطع تاریخی در سیر حوادث سده بعد از آن، به لحاظ منابع تاریخی فقیر است و برای عامه مردم و حتی برخی از پژوهشگران همچنان ناشناخته مانده است. در باب اهمیت این حادثه همین بس که کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ و پیامدهای آن سبب ورود نیروهای جدیدی به صحنه سیاسی ایران شد و مقدمات تغییر سلسله پادشاهی از قاجاریه به پهلوی را نیز فراهم کرد. نکته دیگر قابل ذکر درباره این کودتا اینکه، علاقه مندان به تاریخ و حتی مورخین

و پژوهشگران ایرانی و خارجی تاریخ معاصر به نسبت سایر رویدادهای تاریخ معاصر کشورمان، کمتر درباره برآمدن رضا خان و فرو افتادن قاجار نوشته اند. دلیل آن هم بنا به نوشته صاحب نظران در نبود منابع، کتاب ها و مقالات تاریخی تحلیلی مربوط به این دوره و وقایع تاریخی مربوط به آن نهفته است. عامل دیگر شاید وقایع تاریخی دیگری مثل انقلاب مشروطه و کودتای بیست و هشت مرداد سال ۱۳۳۲ باشند که قبل و پس از این کودتای سوم اسفند روی داده اند و بر آن سایه افکنده اند. با این حال، هستند پژوهشگرانی که بر این دوره تمرکز کرده و آثاری را نیز به چاپ رسانده اند. چند سال قبل در نشستی در فرانسه شرکت کرده بودم که ایرانشناس فرانسوی، یان ریشار که پژوهش های گسترده ای در موضوع تاریخ معاصر ایران و انقلاب اسلامی ۵۷ انجام داده است، صحبت از کتابی که با استفاده از منابع جدید تاریخی در باب این مقطع از تاریخ معاصر ایران نوشته است به میان آورد و کتابش را که تازه به چاپ رسیده بود معرفی کرد. عنوان کتاب "نگاه فرانسوی به کودتای ۱۹۲۱ در ایران" برایم جالب به نظر رسید. این موضوع در ذهنم بود تا اینکه سرکار خانم سلیمانی برای مشورت پیرامون موضوع رساله کارشناسی ارشد خود به من مراجعه کردند. با توجه به علاقه ایشان به موضوعات تاریخ معاصر ایران و نیز روابط دو کشور ایران و فرانسه، مطالعه این کتاب را برای کمک به یافتن موضوع پایان نامه توصیه کردم. کتاب حاضر در واقع برگردان فارسی پژوهشی است که سرکار خانم سلیمانی برای پایان نامه خود انجام داده است و در این پژوهش

که من استاد راهنمای آن بودم، ایشان سعی کرده اند که با مطالعه و کنار هم قرار دادن منابع مختلف فارسی و انگلیسی مربوط به کودتای سوم اسفند، خوانشی انتقادی از منابع معرفی شده توسط یان ریشار به دست دهند و در این کار از نظر من موفق بوده اند. از آنجا که نگاه فرانسوی به کودتای ۱۹۲۱ در ایران - که مجموعه‌ای است از خاطرات روزانه دو فرانسوی ساکن در سفارت فرانسه در ایران - در سایت های فروش کتاب و کتابفروشی های فرانسوی در بخش مطالعات تاریخ معاصر ایران به مخاطب فرانسوی معرفی شده است و وجود نام یان ریشار به عنوان یک ایران شناس سرشناس روی جلد آن، به اعتبار تاریخی اش افزوده، خوانش انتقادی این اثر و مقایسه منابع تاریخی آن با سایر منابع تاریخی در دسترس و چاپ آن به زبان فارسی و فرانسوی ضرورتی اجتناب ناپذیر می نمود.

به اعتقاد یان ریشار، منابع انگلیسی که در زمره مهم ترین منابع درباره کودتای سوم اسفند به حساب می آیند، کاملاً جهت دار و در راستای مصالح و منافع سیاست خارجی این دولت شکل گرفته اند و تمام واقعیت را بازگو نمی کنند. این کتاب بر آن است تا ببیند آیا خاطرات روزنوشت دو فرد فرانسوی که از قضا یکی از آن ها وابسته نظامی سفارت فرانسه در ایران است از چنین عیبی بری هستند. تلاش نویسنده در کتاب حاضر بر آن بوده تا اعتبار تاریخی خاطرات نقل شده در اثر یان ریشار را به مدد یک روش شناسی ادبی-تاریخی در بوته سنجش قرار دهد و به این پرسش پاسخ دهد که آیا آنچه در این کتاب

روایت شده است، حتی اگر خاطرات دست نخورده دو فرد بی طرف باشد، قابل ارجاع به عنوان منبع تاریخی هستند یا خیر. بررسی پیشینه گردآورنده کتاب و دو نویسنده خاطرات روزانه، توانسته است پاسخی ابتدایی در راستای نیل به مقصود پژوهش که همان اعتبار سنجی تاریخی این اثریان ریشار است یاری کند. همانطور که می دانیم، از معیارهای اعتبار تاریخی خاطرات روزنوشت که از آن ها به عنوان منابع خصوصی^۱ یاد می شود، شناخت شخص نویسنده، دلیل دست به قلم شدن او و مخاطب یا مخاطبانش می باشد، در همین راستا خانم سلیمانی معرفی کاملی از یان ریشار، جرج دوکرو و هلن هوپنوارائه کرده است. اما به منظور پاسخی عمیق تر به این پرسش، نویسنده کتاب پیش رو به بررسی گونه نوشته های معرفی شده توسط ریشار به عنوان منبع تاریخی کودتای سوم اسفند پرداخته است. از سویی ادیت^۲ خاطرات روزنوشت به عنوان یک گونه ادبی را مورد مذاقه قرار داده و از سوی دیگر، سندیت آن ها را از منظر تاریخ نگاران برای ارائه به عنوان منبع تاریخی بررسی نموده است. خاطرات روزنوشت، همانطور که از تعریف آن برمی آید نوشته هایی کاملاً شخصی هستند و اطلاعاتی جهت دار و جزئی از هراتفاقی که روایت می کنند به دست می دهند. زمان نیز عامل مهمی در خاطره نویسی است. وقتی با فاصله از یک اتفاق، خاطره آن بازگو شود، فراموشی، تاثیر نوشته ها یا روایات دیگر بر

1. Les sources privées

2. Littérature

اصالت خاطره تأثیری می‌گذارند. بررسی این موضوعات در کنار مقایسه سندیت تاریخی حوادث ذکر شده در کتاب یان ریشار با مقایسه آن‌ها با منابع تاریخی فارسی و انگلیسی مربوط به دوره کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹، این کتاب را به پژوهشی ارزشمند برای خوانندگان علاقه مند به این برهه مهم از تاریخ معاصر کشورمان بدل کرده است.

فریده علوی

عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

www.ketab.ir